

Ma olen muide veendunud, et mitte üksnes rahvusriiklikud, vaid ka euroopalikud mõtteraamid osutuvad iganenuteks. Isoleerumine ei ole enam võimalik. Inimkond istub paadis, ja seda paati peame me nii juhtima, et ta karidele ei sõidaks (Hans-Georg Gadamer)

Sissejuhatus

Aeg toob endaga kaasa erinevaid muutusi. Et muutustega kohaneda, peavad esmalt muutuma kehtivad mõtteraamid. Euroopas on sajandeid kestnud ühe ideoloogia hajumine ning selle asendumine järgmise, väidetavalt riigivõimude silmis iga kord järjest ühtsema ja kasulikumana, ideoloogiaga, mida ühiskond järgima hakkab. Mida rohkem riike ühte ideoloogiat järgivad, seda homogeensemaks inimühiskond muutub. Lisaks aitab ühtsusele kaasa riikide kultuuri ja ajaloo läbipõimimine ning loodusvarade olemasolu, mistõttu on riigid üksteisest sõltuvad. Paadi vee peal hoidmist võib mõista maailmas nõnda elamisena, et elu oleks jätkusuutlik. Oma essees näitan, et selleks on Euroopal ja maailmal vajalik naasta inimeste vahelise ühistunde juurde, mis tugineb sellistel väärtustel nagu humaansus, solidaarsus ja mõistuslikkus.

Inimkonna stabiilsus

Inimkond on justkui tohutu hulk reisijaid ühe suure paadi pardal. Selleks, et paat saaks üüratult suurt inimhulka liigutada, peab kõik olema tasakaalus. Kui ühe otsa või külje peal asub liiga palju inimesi, läheb paat kummuli ning hukuvad kõik. Samal printsiibil töötab ka maailm, kus kaheksale miljardile lähenev elanikkond ei saa enam isekeskis eksisteerida: üksnes omakasupüüdlikult elamine ei ole kogu inimkonna seisukohalt jätkusuutlik. Inimkonna stabiilsuse alla peangi silmas jätkusuutlikkust, koostööd, rahu ja tegutsemist inimkonna kui terviku huvides.

Inimkonna jätkusuutlikkuse säilitamiseks on vaja koostööd mitte üksnes naabriga, vaid ka teisest riigist pärit liigikaaslastega. Koostöö viib meid rahuni. Rahu, mille saavutamiseks ei ole tarvis kuule ega pomme. Selleks oleks vaja eelkõige head läbirääkimisoskust, et inimühiskond tervikuna muutuks sotsiaalselt sidusamaks. Kuna sellise rahu saavutamiseks sai hakkama India õpetaja Mahatma Gandhi, siis on see tõestuseks, et sõnal võib olla võimsam jõud kui relval ning koostöö ja üksteise mõistmine on oluline kogu inimühiskonna mastaape arvestades.

Leian, et inimühiskonna stabiilsust aitab tagada selle oskuslik juhtimine. Nõustun Platoniga, kes väitis oma dialogis *Riik*, kasutades merelsõidu metafoori, et juhtimine on oskus, mida tuleb õppida. Kes tahab saada heaks kapteniks, peab enne põhjalikult õppima meretundmist, navigeerimist ning meresõiduuskust. Seega inimesed, kes riike valitsevad, peaksid mõistma, kuidas ühiskond ja sellega seotud aspektid töötavad. Platoni järgi ei tohiks riigipeaks saada inimene, kes pooldab jäigalt ainult ühte konkreetset maailmavaadet, kes ei mõista inimkonna põhitõdesid ning kellel puuduks sõjaline haridus. Oluline on asjaolu, et riigi tervis sõltub valitsejatest, mistõttu selle elanikkonda puudutavate otsuste tegemine tuleks jätta asjatundjate hooleks. Kui lasta paadijuhiks inimene, kes ei pruugi täpselt mõista juhtimise spetsiifikat, siis on rahvas justkui uppunud: nad võivad üritada ennast päästa, küsides abikätt või üritades leida viisi, kuidas paati tagasi saada, aga lõpuks on kogu paatkond ikkagi hukatusele määratud.

Platon pidas üheks oluliseks juhi tunnuseks ka mõistuslikkust, mis tähendas seda, et valitsejal tuleb hoiduda tühistest intriigidest ning mõelda riigi kui terviku heaolule. Selleks, et oleks tagatud riigi

üldine hüve, peavad valitsejad oma oskuseid ja mõistuslikkust kasutades juhtima riiki selliselt, et iga ühiskonnaklass täidaks neile mõeldud ülesannet. Selle vältimatuks eeltingimuseks on aga minu hinnangul koostööoskus - näiteks sõdurid on riigi kaitsmisel koostööd tehes tunduvalt edukamad kui igaüks eraldi. Kui valitseja, sõdur või tööline lähtuks egoistlikest eesmärkidest, siis ei ole see terviku huvides. Kuid kui terviku huvi võrduks igaühe huviga, on võimalik rääkida jätkusuutlikust ühiskonnast.

Inimkonna stabiilsus pole sugugi iseenesestmõistetav – erinevatest ideoloogiatest lähtumine tekitab konflikte, valitseb terrorismioht, ning kui pidada silmas eespool nimetatud suurt paatkonda, siis saavad reisijate vee- ja toiduvarud varsti otsa, st inimkond kasutab taastumatuid loodusvarasid väga intensiivselt ja ebamõistlikult. Tõsiste ideoloogiliste kokkupõrgete vältimiseks ning paadis olevate ressursside mõistlikumaks tarbimiseks vajab inimkond stabiilsuse saavutamiseks juhte, kelle intellektuaalne mõõde oleks selline, mida pidas silmas Platon oskustöö analoogiat kasutades, ning kelle vaimne ja eetiline mõõde oleks seesugune, mida demonstreeris ehedalt Mahatma Gandhi oma vägivallatu vastupanuga Briti koloniaalvõimule.

Rahvusliiklus ja globaliseerumine

Pikemat aega on panustatud regionaalsesse koostöösse – sellisteks näideteks on Euroopa Liit, Läänemeremaade Nõukogu, Balti Assamblee, Kagu-Aasia Maade Assotsiatsioon jt. Võib väita, et regionaalne koostöö on üldiselt vilja kandnud. Mis aga kipub märkamata jääma, on tõsiasi, et regionaalsed sidemed loodi, kui maailma populatsiooni arvukus oli kolmandik sellest, mis ta praegu on. Paat täitub tohutul kiirusel ning selleks, et seda edasi juhtida, tuleb paati pidevalt sõidukorras hoida ja vajadusel parandada. Selleks vajavad aga osapooled üksteise abi ning see abi ei pruugi asuda lähedal ühele reisijale, vaid hoopiski teiselpool paati. Sellisel juhul on vaja koos teiste reisijate abiga jõuda üksteiseni, et tagada üleüldine heaolu ning paadi jätkusuutlikkus vee peal püsida. Vaja on koostööd mitte regionaalsel, vaid ka globaalsel tasandil. Poole sajandi eest oli suurem osa paadist tühi ning erinevaid käitumisnorme pooldavad leerid said eksisteerida üksteisega kokkupuutumata. Globaliseerumine ning inimkond on praeguseks selle variandi välistanud. Sellepärast vajab inimkonna päästepaati mingitki ühtset eesmärki, mis neid ühendaks – see annaks motivatsiooni kaaslasti austada ning nendega koostööd teha, isegi siis, kui mõttelaad on erinev. Ühiskond ei saa enam mõelda ainult rahvuslusele ning regionaalsusele. Globaliseerumisprotsess täna tähendab lisaks regionaalsele koostööle ka väga erinevat laadi suhtlust laiemal rahvusvahelisel tasandil - piiride avamist, sotsiaalset ning poliitilist migratsiooni; ühist majandusruumi, st kaupade (nt toidukaubad, nafta, põllumajandussaadused jne) ning teenuste vaba liikumist, kuid ka keskkonnavalast rahvusvahelist koostööd. Tihedaid kaubandussidemeid ning arengumaades puudustkannatajate humaanse kohtlemise vajalikkust silmas pidades ei saa loodusvarade ammendumine olla vaid ühe riigi mure. Kuna tänapäeva riigid on end sidunud paljude rahvusvaheliste kokkulepetega ning võttes aluseks olulisimat rahvusvahelise suhtluse printsiipi, *pacta sunt servanda*, siis võib eeldada, et rahvusvahelised kokkulepped aitavad ära hoida tõsisemaid konflikte ning ületada pingeid erinevate rahvuste vahel. Tuleb vaadata suurt pilti ning hakata mõistma, et tegelikult ei ole erinevate rahvuste ega rasside vahel märkimisväärseid erinevusi - füsioloogilised, sotsiaalsed ning psühholoogilised vajadused eksisteerivad rõhuval enamusel inimkonnast. Seega inimkonna stabiilsust kõige laiemas mõttes (st ideoloogiliste, kultuuriliste, poliitiliste ja relvastatud konfliktide ning humanitaarkatastroofide

ärahoimist; rahu ning koostööd) aitab tagada jäikadest rahvusriikluse ideoloogilistest raamidest lahtiütlemine.

Euroopluse kvintessents

Kuigi kultuuride ja rahvaste vahel võib märgata erinevusi, on olemusliku osana kuulunud euroopluse juurde inimeste ühine loomus ehk mõistuseks nimetatava võime olemasolu, kirjutas 1959. aastal Isaiiah Berlin oma essees *Euroopa ühistunde ja selle staatus*. Berlin, kes mõtles ühistunde all eeskätt aega enne 18. sajandit, rõhutas, et ühise euroopaliku loomuse olemasolu võimaldas inimestel tajuda tõe nii teoorias kui praktikas, muutes inimeste katsed omavahel suhelda niihästi paratamatuks kui ka mõistlikuks.

Ajaga aga mõtteraamid ja neist lähtuvad tegutsemisviisid muutuvad. Kui valitses marksism või natsionalism, siis mõeldi ja käituti erinevalt võrreldes nüüdisajaga. Aastatel 1933-1945 piirati Euroopas nii tavakodanike sõnaõigust kui ka tegutsemisvabadust ning ei austatud ka õigust elule. Seda aega on Berlin nimetanud euroopaliku loomuse, religioosse ja ilmaliku humanismi põhieelduse eitamiseks ning igasuguste süümepiinadeta miljonite inimeste tõurastamiseks. Natsionalistlikud ja fašistlikud juhid ei pidanud oluliseks üksikisiku mõtlemist ega inimväärtusi, vaid rahalist seisu, perekondlikku ja ühiskondlikku staatust.

Kapitalismi algusaegadel Euroopas oli oluline, et oleks klassisüsteem, kus üks klass valitseb teiste üle. Ka tänapäeval võib ikka veel kohata sellist kapitalismile omast tunnust: töö andmine ja pakkumine toimub pideva konkurentsi tingimustes ning tööandjate ja töötajate vahel tuleb ette huvide konflikte. Siiski pole tänapäeval oluline mitte niivõrd üksteise üle valitsemine, kuivõrd üksikindiviidi võime iseseisvalt mõelda, mitte pimesi eliidile alluda. Kaasaegne euroopalik riik ootab, et indiviidid ei sõltuks täiel määral riigi ootustest, pigem ootab liberaalne riik, et inimesed kuulaksid oma sisemist häält, kasvatades iseennast omamoodi kangelasteks, kes suudavad oma elu ise juhtida. Mida vähem on end ühiskonnast isoleerinud inimesi, seda kergem on valitsejatel paati tervikuna veepinnal hoida ning mõtted märjast surmast ei saa sellisel juhul reisijaid kimbutada.

Kui elatakse ainult iseene reeglite järgi, tekib vastumeelne hoiak oma riigi liidrite ja kehtiva ideoloogia suhtes. Kuigi ümbrus on sama, elab igaüks meist erinevas maailmas, ütles Schopenhauer, kes tuntud pessimistina nägi inimloomust pahelisena. Tema mõte võib ühelt poolt viidata sellele, et meid ümbritseb küll üks ideoloogia, kuid teisalt on olemas kehtivale ideoloogiale ja seadustele vastuhakkajaid, teistimõtlejaid, kes võivad olla arvamusel, et liidritele pimesi allumine ja seaduste järgimine võib halvasti lõppeda. Nii võivad siin essees kaitstava ühistunde teesi oponentid väita, et globalistlik mõtlemine ohustab üksikisiku vabadust indiviidualsetest eesmärkidest lähtumisel, kuid ühistunde kujunemine ning koostöö ei pruugi olla täielikus vastuolus individualismiga. Leian, et indiviidualism on vajalik niivõrd, kuivõrd see aitab välja tuua olemasoleva süsteemi puuduseid, mida globalismi idee pooldajad ei pruugi ise märgata. Puudustele osutamine aitab vastaspoolel teha objektiivsemaid järeldusi ning seeläbi tõhustada rahvusvahelist koostööd.

Euroopas on moodustatud väikesed kehtivate mõtteraamidega opositsioonis olevaid kogukondi, omamoodi anarhistlikke kommuune (nt Christiania Kopenhaagenis), kuhu kogunevad inimesed, kes soovivad järgida ainult oma mõtteid, enda loodud seadusi ning olla omaenda sangarid. Nad ei pea sõltuma ühiskonna väärtustest ning pödemä, et indiviidid, kes järgivad seadusi, viivad neid kuidagi hukatusele. Kui euroopaliku ühistunde

pooldajad analüüsiks lähemalt põhjuseid, mis viib osa inimesi selliste opositsiooniliste kogukondade rajamiseni, tekib parem võimalus näha kollektivistliku mõtlemise kitsaskohti.

Euroopa ühtsustunne on ajapikku muutunud. Kui natsionalistid pidasid oluliseks ainult oma rahvast ning nahavärvust, siis tänased Euroopa riigid tuginevad inimõigustele. Kuigi leidub ka radikaliseerunud äärmuslasi, nagu näiteks EKRE või neonatsid, siis üldiselt on Euroopa ühiskond hakanud mõistma, et sellistes raamides mõtlemine, mis eirab ühist euroopalikku väärtusruumi, ei arenda inimkonda. Tähtis on indiviidide üldine heaolu, olenemata tema rahvusest, religioonist või nahavärvist. Paat seilab merel ning seal on nii suuremaid kui ka väiksemaid laineid. Iga laine võib endaga kaasa tuua uusi ideoloogiaid. Kui vanadest lainetest paati jäänud vesi seguneb uute lainetega, tähendab see vanade ideoloogiate hülgamist või nende kokkusobitamist uute ideoloogiatega. Kui varasem laine tähtsustas ühtsustunnet teatud omaduste suhtes (rass, paiknemine, rahvus), siis uus laine, mille eest pole riigid täiel määral kaitstud, võib paadi sisu täielikult pea peale pöörata. Siiski võib väita, et hetkel on võetud kurss suunas, mis tähendaks naasmist euroopaliku ühtsustunde juurde. Vähemalt liberalismi kohaselt ei ole suhtlemisel takistuseks inimese välimus või religioosne kuuluvus. Arenenud ühiskonnad ootavad oma liikmetelt üksteisesse eetilist ja humanistlikku suhtumist. Vaatamata sellele, et ka tänapäeval kohtab vaenu ja rassismi õhutamist või teisiti öeldes – just selle tõttu, tuleb Euroopal täielikult naasta Isaiiah Berlini poolt igatsetud ühtsustunde, mis tugines sellistele väärtustele nagu humaansus, solidaarsus ja mõistuslikkus, juurde. Just kindlale väärtussüsteemile toetuvat ühtsustunnet saab nimetada euroopluse kvintessentsi lahutamatuks koostisosaks. Seega rahvusriikluse idee, mille üheks väljendusvormiks on äärmuslik natsionalism, on iganenud, kuid mitte põlised euroopalikud mõtteraamid.

Kokkuvõte

Kogu inimkond viibib kujuteldavas paadis, mille sujuv juhtimine nõuab harmoonilist koostööd ning ühtset sihti. Praeguseid arenguid silmas pidades ei ole isoleerumine rahvusriikluse kaplisse eriti võimalik ega ka mitte vajalik. Majanduslikud, sõjalised, inimõigustealased, poliitilised ja keskkonda puutuvad kokkulepped regionaalsel ja globaalsel tasandil on üldjuhul kasulikud kõikidele osapooltele, kuid ka üldisele inimaarengule kolmandates riikides (nt ÜRO humanitaarabi näol või rahu tagamine üldise julgeoleku huvides erinevates kriisikolletes). Et vältida karidele sõitmist ja ühiste ressursside arutut tarbimist, vajab inimkond ühtsustunnet väärtustavat euroopalikku maailmatunnetust ning intellektuaalseid, rahumeelseid ja eetilisi liidreid.

Paljusid riike ühendav rahvusvaheline koostöö näitab, kui sõltuvad ollakse üksteisest. Sellist kurssi tuleb ka edaspidi hoida, sest ainult sellisel viisil on võimalik säilitada Euroopa ühtsustunnet ning kogu inimkonna stabiilsust. Viibime kõik samas paadis, kui see karile sõidab, siis hukuvad kõik.